

kiemproef twee korrels der gezonden Pharao-tarwe gebruikt, die echter ondanks alle voorzorgen geen van beide gekiemd zijn. Dit zegt natuurlijk niet veel, maar ik wilde niet graag al het weinige materiaal opofferen aan een eerste proef. Misschien zal ik het met de nog resterende korrels herhalen, maar op het oogenblik is daartoe de juiste tijd voorbij; dit wacht beter tot het voorjaar."

Vervolgens zegt de heer Schulte, dat hij in een artikel van Pater F. Rüschkamp S.J. „Geschichte der Menschheit" (Stimmen der Zeit — Juni 1935) leest: „Soeben verlautet, dass in den Pithecanthropus-Schichten gleichaltrige Werkzeuge gefunden wurden." De heer Schulte wendde zich tot Prof. Dubois om inlichtingen. Deze schrijft: „Ter vindplaats van den Pithecanthropus heeft men geen werktuigen gevonden, even oud als deze. Gevolgtrekking omtrent intellect kan dus niet gemaakt worden".

De Voorzitter toont een stuk van een schouderblad van een neushoorn (*Rhinoceros antiquitatis* Blumenb.), gevonden achter de St. Servaaskerk op den overgang van bruingekleurde löss naar 't grint. De bruingekleurde löss was overdekt door een 1.80 m dikke lösslaag, waarop nog 2 m humus.

De Voorzitter deelt nog 't volgende mede:

Den 21sten October l.l. werden me van uit Loenen a. d. Vecht drie wantsjes toegestuurd, welke *Rubiconia intermedia* Wlff. bleken te zijn.

Ze waren aangetroffen in een mandje roode boschbessen — *Vaccinium vitis idaea* — afkomstig uit Gelderland en te Amsterdam in den handel gebracht.

Hiermede heeft derhalve een aardige vondst plaats gehad.

Immers, deze wants werd tot nu toe maar één keer gevonden en wel 25-8-'28 door Dr. Max Gillavry te Amsterdam, ook in een zending boschbessen uit Vierhouten.

Aardige vondsten op 't gebied van wantsen waren in den afgelopen zomer o.a. nog:

Cymus obliquus Horv. Geulle, 16-6-'35 (Marcel v. d. Boorn); *Ichnodemus sabuleti* Fall. — macroptere vorm — Bunde, 14-6-'35 (Marc. v. d. Boorn); *Trapezonotus dispar* Stal. St. Pieter, 12-6-'35 (M. v. d. Boorn); *Poeciloscypus unifasciatus* F. Ryckholt, 10-7-'35 (M. v. d. Boorn); *Deracoris olivaceus* F. Maastricht, 2-7-'35 (J. Maessen) en *Strongylocoris leucocephalus* L. Ryckholt, 10-7-'35 (M. v. d. Boorn).

Ze werden welwillend afgestaan aan 't Museum, waarvoor hierbij onzen dank!

Door de medewerking vooral van de heeren J. C. Rijk en J. Maessen kon de collectie Micro's weer flink worden uitgebreid.

We zonden ter determinatie aan Graaf Benthinck te Overveen 245 stuks dezer vlinders, allemaal vangsten van dit jaar, welke we, netjes op naam gebracht, terug ontvingen. Er waren 48 soorten bij, welke nog niet in de Museumverzameling vertegenwoordigd waren, terwijl er van de meeste overige slechts één of twee exemplaren aanwezig bleken.

Ook aan deze drie heeren een hartelijk woord van dank!

Ik hoop van harte, dat er in Limburg wat meer interesse voor de Micro's zal komen.

Op dit gebied toch is hier zeer zeker nog veel te vinden.

Immers waren er uit Duitschland blijkens Kari Eckstein „die Kleinschmetterlinge Deutschlands" in 1933 bereids 1909 soorten bekend, uit Nederland bedroeg volgens het Tijdschrift voor Entomologie, 76ste deel, in 1933 dit aantal slechts 1020. Zonder twijfel kan dit getal beduidend worden uitgebreid met vondsten uit Z.-Limburg.

De heer Marres toont de kuit van een forelzalm, een visch van ± 3 kg, gevangen in de Maas.

De heer Caselli schenkt aan 't Museum een fragment van een hertengewei, gevonden te Schaesberg in de verweeringszone van het krijt. Te Valkenburg heeft hij in 't woonhuis weer een „zingende" muis. Hij zal trachten 't diertje levend te vangen. 't „Zingen" schijnt te ontstaan, doordat de lucht moeilijk, de door parasitaire wormen vernauwde luchtpijp, kan passeeren. Vervolgens zegt de heer Caselli, dat z.i. de wratjes, die voorkomen o.a. op de paarlstuifbal, dienen, om slakken te belemmeren tegen de zwam op te klimmen. Deze wratjes laten gemakkelijk los.

Te ongeveer acht uur sluit de Voorzitter de vergadering.

TEUCRIUM CHAMAEDRYS L.

door

A. De Wever.

Liggende Gamander werd 't eerst door Bory de St. Vincent (1821), daarna door Franchinet (1838) en Dumoulin (1868) op den Pietersberg aangegeven.

Hier groeit ze ook heden nog op de oosthelling te Klein Lanai. Dit is evenwel reeds Belgisch gebied; op 't Nederlandsch gedeelte van den berg schijnt ze nooit geweest te zijn.

De plant door Clumper gevonden nabij Maastricht, afgebeeld in Flora Batava onder No. 1423, zal ook wel van 't Belgisch gedeelte afkomstig geweest zijn.

De eenige vindplaats op Nederlandsch gebied is te St. Geertruide in 't Eijdsener bosch, waar ze door beplanting van de krijthelling met houtgewas weldra zal verdwijnen.

Voor N. Nederland vindt men oude opgaven in Friesland (door Meeze), Haagsche bosch (de Gorter), Scheveningsche tolhek (van Hall) en één vrij recente in de Haarlemmer duinen (Swanenburg de Veije, in Lev. Nat. 1921).

Bory vermeldde uitdrukkelijk, dat ze in België zeldzaam was; tegenwoordig schijnt ze volgens Goffart (Nouv. Flore de la Belgique, 1935) veel meer voor te komen. De groeiplaatsen op 't Belgisch gedeelte van den berg zijn thans sterk verminderd door aanleg van fort en 't nieuwe kanaal.

In aangrenzend Duitsch gebied komt ze niet voor.

De planten van den Pietersberg en St. Geertruide behooren tot den vorm, die men voor de

wilde type houdt. Hierbij zijn de bladen beiderzijds dof, stomp en vaak dubbel getand, aan hun voet wighartvormig; de stengels liggen op den grond, alleen de bloeiwijze staat meer rechtop.

Dit alles in tegenstelling met 'n anderen vorm, die men bij ons, meestal in kultuur, aantreft. Deze heeft rechte stengels, scherper getande, aan den voet sterker wigvormige, van boven glanzende bladen.

Eerstgenoemde kan men werkelijk als inheemsch opvatten. De groeiplaatsen vormen de noordgrens van 't verspreidingsgebied. Die in N. Nederland zullen niet oorspronkelijk zijn. Nu zegt Dr. V u i j c k (in Flor. Bat. Prodr.) „daar de plant echter gekweekt wordt, kan ze hier en daar uit kultuur ontvucht zijn.” Daar echter de planten, die ik van Dr. Heimans uit de Haarlemsche duinen ontving, niet met de gekweekte, maar wel met den wilden vorm overeenkomen, zullen deze wel niet uit kultuur ontsnapt, maar veeleer van elders aangevoerd zijn, o.a. met fazantenvoer, zooals Swanenburg de Veije vermoedt.

Dodonaeus (edit. 1608) gaf reeds een Groote Kruipende en een Kleine Chamaedrys, doch de afbeelding, noch de beschrijving zijn niet duidelijk genoeg, om ze op den wilden en gekweekten vorm toe te passen en wat hij van de groeiplaatsen schreef, kan voor geen van beide gelden.

Duidelijker zijn de beschrijvingen in Clusius (Histor. plantar.), waarvan ik de origineele tekst te danken heb aan Hortulanus Veendorp te Leiden.

Clusius vermeldt een vorm *major* met krachtiger langer en dikker stengels, dikker bladen en langer bloeiwijzen en een vorm *minor* met dunnen stengel en korte bloemtrossen.

't Komt me voor, dat Clusius hiermee onze beide vormen, de kultuur-, resp. de wilde, bedoeld heeft.

Dumortier (Florul. belg. 1827) geeft ook een var. *major*, maar zonder beschrijving.

Beide zijn sierlijke, rijkbloeiende heestertjes; de liggende is meer geschikt voor rotsplant; de andere meer voor randplant ter vervanging van Randpalm. Ze blijft 's winters ook groen.

In sommige kweekerijen vindt men dan ook wel beide vormen; van de wilde ook een witbloeiende, soms onder den foutieven naam *Teucr. cham. hybridum*.

Op den Pietersberg en te St. Geertruide groeit ze zoowel in de Brachypodium- als in de Koeleria-facies van 't xerobrometum.

Te St. Geertruid is door de beplanting met loof- en naaldhout niet veel meer van de associatie overgebleven, alleen nog een paar exemplaren van *Aceras anthropophora*. *Sesleria cocculea* is geheel verdwenen.

Van de algemeene karaktersoorten van 't xerobrometum vindt men op den Pietersberg nog wat *Aceras* en *Ophrys muscifera* en *Eryngium campestre*. Van de lokale karaktersoorten is ook hier *Sesleria* verdwenen.

Van 't Zuiden naar 't Noorden nemen in Europa de karaktersoorten van 't xerobrometum in getalsterkte af. Het mesobrometum reikt iets hooger noordwaarts.

Dr. Sch w i c k e r a t (Aachener Beitr. z. Heimatkunde, XIII, 1933) vermoedt, dat *Teucr. Chamaedrys* in Z. Limb. nog 'n laatste toevluchtsplaats gevonden heeft als karaktersoort van 't xerobrometum door 't hooge kalkgehalte van den grond op het senonische krijt, terwijl de kool- en devonkalk bij Aken te weinig kalk meer bevat en 't xerobrometum reeds bezuiden Aken bij Nideggen ophoudt.

Evenwel zag ik op den Schneeberg, die iets noordelijker ligt dan St. Geertruide, en die ook tot 25 % kalkhoudenden grond op senonisch krijt bevat, geen *Teucrium Chamaedrys*, maar wel van de andere karakterplanten *Aceras*, *Ophrys* en *Eryngium campestre*.

TEUCRIUM SCORDIUM L.

Deze vindt men 't eerst bij Lejeune en Courtois (Compend II, 1831) voor Maastricht vermeld. Ook nog bij Franquinet (1838), maar daarna is er niets meer waargenomen.

In België komt ze in de prov. Luik wel nog op 'n paar plaatsen voor en neemt hier zuid- en westwaarts toe.

Misschien is ze vroeger wel bij Maastricht door de Maas uit België aangevoerd.

In naburig Duitsch gebied komt ze niet voor.

Daar ze vroeger als artseniëgewas in hoog aanzien stond, is 't oorspronkelijk verspreidingsgebied niet meer met zekerheid te bepalen. Men neemt aan, dat dit vooral in Zuid Europa gelegen heeft.

De oudste Nederlandsche floristen Pelletier, Vorstius, Munting, de Gorter, van Hall, noemen ieder één groeiplaats in ons land.

Uit de opgaven van Dr. V u i j c k (Prodr. Flor. Bat. 1902) „in vochtige weiden, langs slooten en in duinpannen”, zou men willen besluiten, dat hij ze tot de indigenen rekende. Als vindplaatsen geeft hij alleen Oost-Voorne en Leerdam. 't Lijkt me echter waarschijnlijk, dat ze ook hier oorspronkelijk aangevoerd is.

In 1915 vond J o h. J a n s s e n (Malden) ze te Overasselt op 'n rivierduinachtige plek naar den Maaskant.

Hiervan kweek ik sindsdien eenige planten in den tuin in gewone teelaarde.

Begin October gaan aan den top der bloeiende en uitgebloeide takken de bladen dakpansgewijs over elkaar sluiten. Ze blijven wel tegenovergesteld, maar zijn alle naar den top toegericht. Ze vormen als 't ware 'n soort winterknoppen. Deze komen tenslotte op den grond te liggen en gaan wortelen, zoodat hieruit 't volgend voorjaar nieuwe planten gevormd worden.

Dezelfde levenswijze vindt men bij andere moerasplanten, o.a. bij sommige Menthasoorten.

In 't voorjaar kiemen ook de zaden, die in 't wild door 't water verspreid kunnen worden.

Bovendien vormt de plant einde September ook veel bovengrondsche stengeluitloopers, die alleen schubvormige, ook alleen naar boven gerichte blaadjes dragen, waardoor de kruisgewijze normale bladstand schijnbaar verloren gaat. Deze uitloopers liggen dadelijk vlak op den grond en vormen